

Gospa v kočiji.

Matija Malešič.

Blaž tolče na tratini ob cesti kamenje; od zgodnje pomladi do pozne jeseni tolče kamenje, dan na dan ga tolče, od prve zore do trdega mraka ga tolče.

Koliko je že let, da so bili zalotili županova hlapca, ko je kradel suhe hruške? Koliko zim je od tiste zime, ko je bil zaprt? Blaž ne šteje let, ljudje se tudi ne brigajo za letnico, ki je velepomembna samo za Blaža in za njegovo življenje. Tista pomlad, ko je prišel iz ječe, ga je vrgla na tratino ob cesti; tiste pomladi, ko so zapirali hišna vrata pred tatom in so kazali s prstom za njim, koder je hodil, takrat je začel tolči kamenje.

Ljudje hodijo po cesti, domači in tuji ljudje, znani in neznani. Kruti so domači ljudje, modri in nad Blažem vzvišeni, neprijazni in nedostopni; in če se kdaj kateri spozabi, da mimogrede Blaža nagovori, je beseda porogljiva in zbadljiva in zaničljiva. Tuji in neznani ljudje ne vedo, da je Blaž kradel hruške in presedel eno zimo, svoje misli imajo in svoje skrbi, Blaža na kupu kamenja morda še ne opazijo ne; in če ga opazijo, jim njegovi razmršeni lasje in neobrito lice in brada ne budijo zaupanja in prijazne besede.

Na svetu ni oči, ki bi bile Blažu mile, ni srca, ki bi bilo Blažu usmiljeno, ni roke, ki bi bila Blažu mehka — razen enih oči, razen enega srca, razen ene roke...

Tistega popoldneva, ko se je pripeljala gospa v kočiji, je pripekalo nebeško solnce tako neusmiljeno, da se je Blažu vsiljevala misel: od gore do gore se je spremenila poljana v velikansko peč in skrbna gospodinja z zavihanimi rokami jo hoče razgreti, da bi pekla v njej kruh. Vejevje, ki je je zapičil v natolčeno kamenje, da bi mu delalo senco, je drhtelo premagano in onemoglo, listi so veneli in šepetali poslednje rumene vzdih; skozi podolgovate in okrogle lise so segale razbeljene roke in grabile za Blažev hrbet; naravnost v obraz se mu je režalo solnce v vsej svoji neusmiljenosti. Zaspanost in onemoglost se je Blaža lotevala. Druge dni je mislil Blaž vsakojake misli, kadar je roka kakor sama od sebe vihtela betič in udarjala po kamenu; tistega popoldneva pa ni mogel ničesar misliti. Vročina ga je bila čisto prevzela. Roka je trdoma dvigala betič in udarjala z njim po trdem kamenu.

Solnce pa se ni ganilo in ni ganilo z mesta. In ni bilo usmiljenega belega oblačka, da bi razpel rahlo mrežico pod nebom.

Četrlič, petič je padel betič na kamen, vselej je zadel na isto mesto, ali kamen se ni vdal. »Kaj tudi ti začenaš, ti trdi kamen, ti edini moj prijatelj na širni zemlji?«... je pomislil Blaž počasi in onemoglo. In grenko in milo se mu je storilo v srcu. In roka ni več dvignila betiča. —

Na cesti so zaklopotala konjska kopita. Tam pri vasi. Kratko in prožno so udarjala ob trdo cesto, topot se je naglo bližal.

Lepih li in iskrih kónj! Ko dve lastavici nad prašno cesto!

Bogate li ti konjske opreme! Sama čista srebrnina na čelu, na hrbtu...

Hipoma je objelo Blaža ko še nikdar v življenju, niti v najlepših sanjah ne. Sunkoma mu je planilo v sklepe in žile, da je odrevenel. Mišice okoli oči so vztrepetale, se nategnile, obstale.

Rdeč, židan solnčnik, dolga kodelja zlatih las, ko mleko bel obraz...

Tik ob Blažu je drčala kočija. Gospa se je ozrla nanj. Dvoje milih oči je pogledalo Blaža. Nekaj mehkega, toplega se je vzbudilo pri tem pogledu v njegovem srcu. Ni treniti ni mogel z očmi, ko zaverovan je strmел v prikazen.

»Stoj!« je zapel kakor v daljavi srebrn glas srebrnega zvona, kakršnega Blaž še ni slišal in še ni sanjal o njem.

Kočija je obstala.

»Kaj ti ni vroče?«

Blažu je bilo tako mehko in milo, da se je bal odpreti usta in odgovoriti.

»V tej ognjeni peči in brez sence...« je zvonil srebrni zvon.

Blaž ni trenil. Sinje oči so ga gledale neprestano, za Blaža morje miline.

»Revež! Gotovo si lačen!... In žejen!...«

Dvignila se je z mehkega sedeža, pomignila kočijažu in stopila k Blažu.

»Malo se pokrepčáš!«

Ko sneg bela roka je ponudila Blažu kos belega kruha. Blaž ni stegnil roke, ni se ganil. Bil je okamenel.

»Le pojej!«

Bela roka se je dotaknila Blaževega neobritega obraza.

Beli kruh se mu je raztopil v ustih.

»In čašo vina!«

Sklonila se je in mu prinesla čašo k ustom.

»Lažje ti bo v ognjeni peč!«

Obrnila se je. In ko ni več videl morja miline in usmiljenja, ga je zgrabilo, da mora nekaj reči. Skušal je odpreti usta — ali besede ni bilo iz njih. Strahoma je opazil, kako seda v kočijo. Čudna plahost ga je objela, da gospa odide, preden ji tisto reče. Mora, mora ji reči, nekaj ji mora reči.

Kratek in prožen topot konjskih kopit.

Za hip se je ozrla, za hip je še zabliščalo morje miline, kratko je še zapel srebrni zvon: »Z Bogom!«

In konja sta planila za ovinek.

S silno muko je Blaž razmajal odrevenelost in zaigrjal: »Gospa...«

Ravnokar je bila zavila kočija za ovinek.

S široko odprtimi očmi je gledal v ovinek. Curki potu so mu lili po obrazu, kaplje so si našle pot v oči in so ga skelele. Zameglila sta se mu cesta in ovinek. Pomencal si je oči in planil pokonci.

Cesta je gorela v pekočem solncu in je bila prazna.

»Prepozno...« je vzdihnil polglasno. In zgrabila ga je jeza, da bi si rval lase z glave in bil s pestmi po obrazu. »Da nisi zinil, da nisi zinil...« mu je šumelo po glavi.

»Ali...« se je hipoma porodila misel. In planil je na cesto in drvel do ovinka. Prašna in goreča je bila cesta vse daleč do gozda.

Obup se ga je pollaščal. Vrgel bi se v cestni prah, se valjal po njem in bil bi z glavo ob cesto.

»Morda pa...« mu je zazvenelo v glavi. In vrgel se je na cesto in pritisnil uho ob kamen.

Konja sta iskra, dve leteči lastavici. Topota ni čul.

Sklonjene glave se je vrnil in si podprl glavo.

Sladka so bila usta po belem kruhu, prijeten je bil hlad po čaši vina.

»Morda pa... morda pa se vrne...« je vztrepetal up. »Ako je prišla od te strani, se mora i vrniti v to stran... Vrne se, gotovo se vrne!«

Skočil je na noge in pristavil dlani k ustom, da bi veselo zavriskal. Opazil je na njivi onostran ceste kočarico Micono, ki je plela korenje, pa je zakričal iz polnega grla: »Micono, oj Micono!«

Micono je naglo vstala in se ozrla. Blaž je uprl roki v bok, široko razkoračen in dvignil glavo in zmagoslavno pogledal. Čakal je, kaj porече Micono.

Micono ga je izprva začudeno, nato jezno gledala, slednjč se je sklonila in ni rekla besedice.

»No?« je zavpil Blaž.

Ni se niti ozrla.

»Kaj rečeš, Micono?«

Ko da ga ne čuje.

»Zavist grda!... Nevoščljivost zabeljena!« je vzkripelo v Blažu. »O, in kaj bo šele v vasi, ko zvedo! Ha, župan, krčmar in vsi drugi... Vsi, vsi, vsi...«

Blaž je pritisnil dlani k ustom in zavriskal. Hripavo in zadirčno je planil vrisk po razbeljenem polju, Blažu pa je bilo, ko da je zavriskal v rosno majsko jutro, dvajsetleten.

Židana volja mu je zaplala po žilah, ponos je širil prsi, vesele misli so mu zarajale v glavi, samozavest je bilo srce.

»To bodo gledali, to bodo gledali!...« In glasno se je zasmel in sunil v veje, da so se zleknile po kamenju. »Ali je borno to moje delo,« je pomislil za hip. »In vendar... in vendar se je ustavila in mi je pritrkoval srebrni zvon...« Židanejša volja mu je zaplala po žilah, večji ponos mu je zagorel v prsih, veselejše misli so mu zarajale v glavi, glasneje je bila v srcu samozavest.

Ni vedel, kako bi dal duška svoji sreči. Izliti ga je pa moral. Hipno je planila misel v glavo in brez prevdarka je skočil na cesto in hitel proti vasi.

»Krčmarja povprašam, če se ni morebiti ustavila v njegovi krčmi. Ni se, gotovo se ni! Kaj bi le taka gospa v zatohli sobi med rojem muh! Ni se ustavila pri tem bahaču! Pri nikomer, pri nikomer se ni ustavila, nikogar ni nagovorila, nikogar obdarila, samo mene, samo mene, samo in edino mene...« je glasno mislil in obraz mu je žarel v sreči.

Zapazil je ljudi na travniku.

»Ali ste jo videli?« je vprašal.

Moški so preslišali vprašanje in niso nehali nakladati seno na voz, ženskam so za hip zastale grablje.

»Koga?« so vprašale tri hkrati.

»I, koga neki!« se je razkoračil Blaž in jih gledal prezirljivo.

Zmajale so z glavami in začele naglo grabiti, ko da jih je sram, da so resno sprejele njegovo vprašanje.

»Tista gospa v kočiji se je ustavila pri meni in mi dala belega kruha in vina — da veste! In govorila je z menoj — da veste!« je zavpil Blaž na travnik, uprl roki v bok in smehljaje se pričakoval, kako bodo vplivale njegove besede.

Pa se moški niso zmenili zanj, ženske so naglo grabile.

»Le prezirajte Blaža! Ampak gospa je pa le govorila z menoj!«

»Kakšna gospa?« je ušlo mlademu dekletu.

»Kaj ga vprašuješ?« se je obregnil moški, ki je ravno zagnal navilaj sena na voz. »Blaž je bil vedno malo prismojen, danes se mu je pa čisto zmešalo.«

»Nevoščljivci!« je kriknil Blaž jezen. »Ali čakajte!«

Tolika nevoščljivost ga je razjarila. »Sploh pa, ali sem kratkih misli! Kaj pa, če se vrne, ko bom v vasi? In če grem h krčmarju? Ta mi bo šele nevoščljiv! O, po vasi govorijo o njeni kočiji in iskrih konjih in njenem rdečem solnčniku in zlatih laseh in belem obrazu. Ali pred mano jo bodo hoteli utajiti. Ker je govorila z menoj in samo z menoj, ki sem siromak največji, zato jo bodo hoteli utajiti. Ali čakajte, ljudje...«

Z odločnimi koraki se je napotil nazaj k svojemu kamenju, sedel na kup in si podprl glavo.

»Čakajte, ljudje, o le počakajte! Ko se vrne... Ko ji povem in mi dovoli teči za kočijo... Morda celo sedem h kočijažu... O...« Blaž je mislil glasno.

Ali kako ji pove, ko se vrne? Vse lepo po vrsti. Od tiste zime, ko je kradel hruške v županovi kašči, do danes. Vse, vse! In poprosi jo, na kolena pade, če treba, čelo zarije v cestni prah, če ni drugače, in jo poprosi.

Tu blizu ni takih gradov. Tam za smrekovimi gozdovi, morda tam za gorami je njen grad. Okoli belega gradu zelen vrt; bele, s peskom posute stezice med gredicami; na gredicah bujne, opojno dišeče rože, rože, kakršnih še ni videlo človeško oko; za vrtom jezero, na jezeru beli labodi... In

konjski hlevi ko sam bel grad... Ali ne! Saj bi bilo preveč sreče! Le tam v bližini kje! Saj imajo kamenja tam? In cest? In tratin ob cestah? Tratine ob tisti cesti, ki se po njej vozi vsak dan? Tam daleč proč od teh ljudi... In vsak dan bi gledal tiste mile oči...

Čuj!

Dvignil je glavo, napel uho in poslušal.

Ni ga še topota konjskih kopit...

In ves popoldan in vso noč in ves drugi dan in vso drugo noč je zastonj čakal. In vse pozno v jesen je zastonj čakal. Gospa se ni vrnila po cesti — — — — —

Kdaj je bilo to? Pred tedni, meseci, leti?

Ko zarja vstaja za gorami košatih bukev, misli Blaž: »Danes pride. Od tam, iz tistih v zlatem blesku žarečih krajev pride. Tam je njen grad. Danes pride in me vzame s seboj. In ljudje bodo videli in se mi ne bodo več rogali, češ, da sem zmešan, ali da se mi je sanjalo. Danes pride.«

Ko pripeka popoldansko solnce, dviga Blaž glavo, napenja uho in posluša. Zazdi se mu neštokrat, da so udarila tam pri vasi konjska kopita ob trdo cesto, kratko in prožno. Veliko je cest po svetu, tam po cesti za goro se je najbrž vrnila v svoj grad. Danes se je domislila Blaža in njegovega pričakovanja. Včasih mu zazveni v ušesih, da se bliža topot tam od gozda. Dolga leta je potovala po belih cestah širnega sveta, danes se vrača.

Ko tone solnce za gore, gleda Blaž zlatoobrobljene vrhove in misli: »Jutri pride! In s te strani, s tistih zlatoobrobljenih vrhov pride in me vzame s seboj. Ker tam je njen grad.«

Deklica na cesti.

Na cesto — dvoje modrih oči,
dvoje živih plamenov kipi.
Kdove, komu te oči žarijo,
kdove, komu te grudi brstijo?
Nje lasje so ko črni lesovi:
devet jih je rajev za temi mrakovi:
devet tihih sreč v sebi nosijo —
nje bele roké, ko da milosti prosijo.